

Europsko viđenje postupka obiteljskog posredovanja

Mira Alinčić
Pravni fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Izvorni znanstveni članak
UDK: 347.61/.64(4)
Primljeno: rujan 1999.

Tema članka su izvansudski postupci koji pod nazivom "obiteljsko posredovanje" obuhvaćaju različite oblike i načine nekonfliktnog rješavanja nesuglasica među članovima obitelji. Smatra se da su takvi postupci izraz opće društvene demokratizacije koja građanima priznaje sposobnost za odgovorno samoodlučivanje o sebi i svojoj djeci.

U članku je prikazana Preporuka Vijeća Europe No. R(98)1, s naglaskom na načelima koja bi europske države trebale primijeniti u propisima o obiteljskom posredovanju, odnosno u praksi. Osim Preporuke, izložena su mišljenja o obiteljskom posredovanju koja su stručnjaci VE obznanili na posebnoj tematskoj konferenciji (Strasbourg, 1998.).

Podatke iz Preporuke i mišljenja stručnjaka VE o obiteljskom posredovanju autorica je usporedila sa stanjem u hrvatskom pravnom sustavu, u kojemu je obiteljsko zakonodavstvo propisalo (još 1978. god.) obvezan, izvansudski postupak mirenja bračnih drugova prije razvoda braka.

Od 1997. godine u Hrvatskoj postoje novi propisi o savjetovalištim koja pružaju stručnu pomoć u raznim životnim krizama (u Zakonu o socijalnoj skrbi, 1997.) te o postupku posredovanja koji je prije rastave braka obvezan ako u braku ima maloljetne djece (odredbe u Obiteljskom zakonu, 1998.).

Autorica smatra da bi za obiteljsko posredovanje – kakvo preporučuje VE – u Hrvatskoj trebalo (uz postojeće modele stručne pomoći) razviti i ponuditi na izbor građanima nove, privatno organizirane, raznovrsnije posredničke usluge.

Ključne riječi: obiteljsko posredovanje, Preporuka Vijeća Europe R(98)1, hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo o izvansudskom rješavanju obiteljskih sporova.

1. UVOD

Obiteljsko posredovanje novi je termin za nekadašnji obiteljskopравни institut pokušaja mirenja bračnih drugova, a obuhvaća i druge postupke pružanja stručne pomoći u slučajevima raznovrsnih obiteljskih razmirica i poremećenih odnosa.

Izmijenjeni pristup rješavanju sukoba interesa među članovima obitelji potaknut je u Vijeću Europe održavanjem užih tematskih konferencija te izradom i usvajanjem odgovarajućih pravnih akata.

Na osnovi preporuke s konferencije, održane 1995. godine,¹ da se ispita mogućnost pripreme međunarodnog instrumenta koji bi

sadržavao načela za posredovanje i ostale postupke rješavanja obiteljskih sporova, izrađena je i potom usvojena (1998.) Preporuka No. R(98) 1 o obiteljskom posredovanju i Memorandum s objašnjenjima² (Council of Europe, Strasbourg, DIR/JUR [98]4). Gledišta i prijedlozi izloženi u Preporuci i Memorandumu razmatrani su na konferenciji posebno posvećenoj temi "Obiteljsko posredovanje u Europi" (Strasbourg, 1.–2. listopada 1998.).

2. PREPORUKA VIJEĆA EUROPE O OBITELJSKOM POSREDOVANJU

2.1. Uvodni dio Preporuke sadrži nekoliko ocjena Odbora ministara VE i razloga zbog

¹ Bila je to Treća europska konferencija o obiteljskom pravu (Cadiz, 20.–22. travnja 1995.), a bavila se temom *Obiteljsko pravo u budućnosti*.

² Oba teksta izrađena su u Odboru stručnjaka za obiteljsko pravo, uz sudjelovanje Europskog odbora za pravnu suradnju. Odbor ministara Vijeća Europe usvojio je Preporuku (u siječnju 1998.) odnosno odobrio je objavljivanje Memoranduma.

kojih je vladama država članica preporučeno da

– uvedu ili pruže potporu obiteljskom posredovanju, i

– poduzmu ili osnaže mjere koje nalaze potrebnima za primjenu predloženih načela, namijenjenih usavršavanju ili uporabi obiteljskog posredovanja kao prikladnog načina rješavanja obiteljskih sporova.

Polazna je ocjena da raste broj obiteljskih sporova, osobito onih koji su povezani s odvajanjem članova obitelji ili rastavom braka. U takvim slučajevima nastupaju loše posljedice sukoba, u prvom redu za obitelj, a visoka cijena (socijalna i gospodarska) za državu. Slijedi upozorenje da treba osigurati zaštitu najboljih interesa i dobrobiti djeteta, kako to zahtijevaju međunarodni instrumenti, osobito kad se radi o zbrinjavanju djece u povodu razdvajanja roditelja.

Rečeno je, nadalje, da je smanjenje broja sukoba i njihovo ublažavanje u interesu svih članova obitelji, a kao posebno su obilježje obiteljskih sporova navedeni slučajevi kada su u sporove uključene osobe koje i dalje ostaju u međuovisnim i trajnim odnosima te su to sporovi koji izazivaju i povećavaju bolne emocije.

Pozivom na rezultate istraživanja o korištenju posredovanja i na iskustva u tom području iz nekoliko zemalja, istaknuto je da obiteljsko posredovanje omogućava poboljšanje u ophođenju među članovima obitelji, smanjuje sukobe među stranama u sporu, dovodi do miroljubivih dogovora, osigurava neprekinute osobne susrete između roditelja i djece, snižava socijalnu i gospodarsku cijenu razlaza članovima obitelji i državi te skraćuje vrijeme, inače potrebno za rješavanje sukoba.

2.2. Glavni sadržaj Preporuke su načela posredovanja razvrstana u osam točaka.³

Primjena obiteljskog posredovanja moguća je u svim sporovima (razmiricama) među članovima obitelji, neovisno o prirodi njihove veze (srodstvo po krvi, brak, život u obiteljskoj zajednici, kako ga definira nacionalno pravo i sl.). No, države mogu odrediti (i) specifične sa-

držaje ili slučajeve na koje se obiteljsko posredovanje može primijeniti (toč. I.).

U okviru organizacijskih pitanja preporuča se da posredovanje u načelu ne bude prisilno te da države slobodno izaberu hoće li posredovanje organizirati i omogućiti u javnom ili u privatnom sektoru. Bitno je da osiguraju odabir, usavršavanje i stručnost posrednika te da posrednici postignu i održavaju određene standarde (toč. II.).

Države bi, nadalje, trebale osigurati da se postupak posredovanja vodi u skladu s deset posebno predloženih (užih) načela, i to:

1. posrednik je nepristran u odnosu na strane u sporu;

2. posrednik je neutralan u pogledu ishoda postupka posredovanja;

3. posrednik poštuje gledišta stranaka i štiti jednakost njihova pregovaračkog položaja;

4. posrednik nije ovlašten nametnuti rješenje strankama;

5. uvjeti za provedbu posredovanja moraju biti takvi da jamče privatnost;

6. rasprave o posredovanju su povjerljive i ne smiju se kasnije koristiti, osim ako stranke daju pristanak ili u slučajevima kad to dopušta nacionalno pravo;

7. posrednik će, u odgovarajućim slučajevima, obavijestiti stranke o mogućnostima da koriste bračno savjetovanje ili druge oblike savjetovanja kao put rješavanja bračnih ili obiteljskih problema;

8. posrednik će osobito voditi računa o dobrobiti i najboljim interesima djece, roditelje će poticati da pomno paze na potrebe djece i podsjećati ih na njihovu glavnu odgovornost za dobrobit njihove djece i na potrebu da djecu obavještavaju i savjetuju se s njima;

9. posrednik će posebno obratiti pozornost na to je li se u prošlosti dogodilo nasilje ili se među strankama može dogoditi u budućnosti te kakav bi to učinak moglo imati na pregovaračke pozicije stranaka, on mora razmotriti je li u tim okolnostima postupak posredovanja primjeren;

10. posrednik može davati pravne obavijesti, ali ne smije davati pravne savjete. U odgo-

³ Naslovi i sadržaji točaka su: I. Domet posredovanja, II. Organizacija posredovanja, III. Postupak posredovanja, IV. Status posredovanih sporazuma, V. Odnos između posredovanja i postupka pred sudom ili drugim nadležnim tijelima, VI. Zagovor i dostupnost posredovanja, VII. Drugi načini rješavanja sporova i VIII. Međunarodni sadržaji.

varajućim slučajevima može obavijestiti stranke o mogućnostima da se savjetuju s odvjetnikom ili kojim drugim svrsishodnim stručnjakom (toč. III.).

Naredna je preporuka da države omoguće da sudovi ili druga nadležna tijela odobre sporazume, postignute u postupku posredovanja, ako to stranke traže i da osiguraju mehanizme za provedbu tako odobrenih sporazuma, sukladno nacionalnom pravu (toč. IV.).

Što se tiče odnosa između posredovanja i drugih pravnih postupaka (npr. sudskoga) predloženo je da država prizna neovisnost posredovanja i omogući da se taj postupak provede prije, za vrijeme ili nakon kojeg drugog pravnog postupka. Od države se očekuje uspostava mehanizama koji bi omogućili prekid pravnog postupka da bi se provelo posredovanje, ali tako da sud ili drugo nadležno tijelo zadrži ovlast izricanja hitnih odluka o zaštiti stranaka, njihove djece ili imovine. Sud, odnosno nadležna tijela, moraju dobivati obavijesti o postupcima stranaka, tj. nastavljaju li s posredovanjem i je li postignut sporazum (toč. V.).

Radi boljeg upoznavanja javnosti s posredovanjem kao dogovornim načinom rješavanja sporova, država bi trebala poticati razvitek obiteljskog posredovanja i koristiti primjerene informativne programe. Potrebne su relevantne obavijesti o posredovanju kao alternativnom postupku rješavanja obiteljskih sporova, a treba nastojati da se uspostavi i međunarodno posredovanje (toč. VI.).

Državi se prepušta ocjena o mogućnostima za odgovarajuću primjenu načela posredovanja, sadržanih u Preporuci, i na druge oblike i načine rješavanja sporova (toč. VII.).

Za slučajeve s međunarodnim elementom pobliže je opisana prednost posredovanja u interesu djece onih roditelja koji žive u različitim državama ili to planiraju (čuvanje djece, susreti s roditeljima i sl.). Međutim, ako je dijete ovedeno ili je neovlašteno zadržano, međunarodno posredovanje se ne smije koristiti ako bi to odugovlačilo brz povratak djeteta. Osim poticanja suradnje među postojećim službama radi olakšane provedbe međunarodnog posredovanja, Preporuka traži da se međunarodnim

posrednicima omogući specifično stručno usavršavanje (toč. VIII.).

2.3. Uz Preporuku o obiteljskom posredovanju objavljen je opširan tekst s naslovom Memorandum s objašnjenjima⁴ u kojem su ponovljene glavne uvodne misli iz Preporuke (supra 2.1.), a neke su ocjene podrobnije obrazložene. Nabrojane prednosti postupka obiteljskog posredovanja obuhvaća pojedina saznanja proizašla iz istraživanja (u Europi, Sjevernoj Americi, Australiji i Novom Zelandu). Jedno od njih je da se dogovori o djeci (posredovani sporazumi) u pravilu dobro provode te se rijetko izigravaju ili krše. Obično izdrže vremensku kušnju bolje od odluka koje nametne sud ili neko drugo nadležno tijelo, a koje su često povodom novim sporovima. Razmirice koje nisu potpuno riješene mogu uzrokovati razne napetosti, loše utječu na školovanje djece i zaposlenje članova obitelji, prijete stabilnosti u drugim odnosima (npr. s maćehom ili očuhom) i sl.

U Memorandumu je istaknuta važnost priznavanja dječjih prava kao prava čovjeka, pa treba olakšati ostvarenje tih prava tako da djeca budu o njima obaviještena izravno ili na druge načine. Djeci treba dopustiti da sudjeluju u postupcima koji se na njih odnose, a posebice u stvarima koje uključuju provedbu roditeljske odgovornosti u vezi sa smještajem djece i susrete s odsutnim roditeljem. Očekuje se da se mišljenju koje dijete izrazi prizna odgovarajuće značenje.

Uočeno je da porast broja raskida brakova potiče države na uvođenje ili potporu raznim modelima miroljubivog rješavanja obiteljskih nesporazuma. Korištene modele se ne može nazvati obiteljskim posredovanjem, ali svi imaju slične ciljeve. Metodološki obično uključuju mirenje, obiteljsko savjetovanje, pokušaj mirenja sa savjetovanjem i sl., a obilježje im je da nastoje privoljeti stranke na razmatranje svojih teškoća i sporova te da pomoć tijekom postupka u raspravi i traženju miroljubivih rješenja pružaju osposobljeni stručnjaci.

Posredovanje se smatra postupkom u koji stranke ulaze dobrovoljno. Norveška je primjer države u kojoj je susret s posrednikom obavezan prije razlaza ili postupka rastave roditelja i pretpostavka je za sudski postupak o rodi-

⁴ To je *Explanatory memorandum* u kojem je svaka točka (bilj. 3) objašnjena kao načelo iz Preporuke No. R(98)1.

teljskoj odgovornosti, čuvanju djece i susrete s njima. U državama koje provode obiteljsko posredovanje ostaje pravo stranaka da traže neovisan pravni savjet, a uobičajeno je da pravni zastupnici (punomoćnici, odvjetnici) ne prisustvuju posredovanju.

Memorandum sadrži ocjenu da je danas općenito prihvaćeno kako tradicionalni pravni postupci nisu pogodni za rješavanje osjetljivih, emotivnih sadržaja u obiteljskim odnosima i da posredovanje nudi kvalitetniji pristup sporovima.

Jedinstvenim obilježjem posredovanja smatraju se određene pojedinosti, a osobito ove: da posrednik nije ovlašten nametnuti strankama rješenje sukoba, a dužan je zadržati nepristranost i neutralnost. Njegova je uloga pomoći strankama da pregovaraju i postignu vlastiti, zajednički sporazum. Od posrednika se ne očekuje da dijeli savjete strankama, osobito pravne. Njegova se zadaća ne sastoji u tomu da utječe na postupak odlučivanja niti da prisiljava stranke na postizanje bilo kojeg posebnog dogovora. To stoga što je vrlo vjerojatno da će sporazumi nastali pod prisilom biti zanemareni i prekršeni.

Obvezatnost posredovanja također umanjuje izgleda za uspješne sporazume. Međutim, obvezivanje stranaka da se susretu s posrednikom radi uvida u pogodnosti koje posredovanje pruža i u njegovu eventualnu korisnost, ne bi bila u protivnosti s načelom dobrovoljnosti.

Zagovaranje miroljubivih dogovora te razvitak posredovanja i drugih alternativnih načina rješavanja sporova ne smije ugrožavati pravo građana na pristup pravosuđu. Sudska ili koja druga nadležna vlast u svakoj državi postoji radi zaštite građana i osiguranja načela pravедnosti u vezi s primjenom odgovarajućeg postupka u svako doba i u svim područjima obiteljskog prava.

Nakon tih uvodnih objašnjenja, sva načela iz *Preporuke* (toč. I. – VIII.) dobila su u Memorandumu iscrpne komentare koji obuhvaćaju i poneki primjer posredovanja iz prakse. U komentarima su ponovljene prethodne ocjene i gledišta, izložena u *Preporuci*, no ima i dodat-

nih napomena i misli koje zavređuju pozornost.

Smatra se, primjerice, da bi države mogle koristiti sustav posredovanja i za rješavanje sporova između pojedinca i države. No, ako se posredovanje provodi izvan privatne sfere, država je dužna ostvariti svoju obvezu da štiti djecu, uvijek vodeći računa kako posredovanje ne smije biti rizično za dijete te da o posredovanju u pojedinom slučaju dijete mora dobiti odgovarajuće obavijesti.

U organizacijskom pogledu ima primjera da se posredovanje provodi u privatnom i javnom sektoru koji nekada surađuju a ponekad su, naprotiv, u izravnom suparništvu. Negdje je uspostavu službe posredovanja preuzela država,⁵ a drugdje je služba organizirana s lokalne razine, no u svakom slučaju je usluga posredovanja dostupna građanima besplatno.

Postoje, nadalje, primjeri u kojima posredovanje provode prvenstveno institucije ili pojedinci neovisni o državi.⁶ Posrednici nisu povezani sa sudom, ali mogu biti priključeni savjetovaništu, socijalnoj službi ili službi za mladež. Naknade koje su za posredovanje određene, plaćaju same stranke. Engleski Obiteljski zakon (iz 1996.) propisuje da država financira pravnu pomoć, provjeravajući imovno stanje korisnika. Ured koji želi ponuditi posredovanje, financirano od države, mora tražiti koncesiju od Odbora za pravnu pomoć. U Francuskoj se posredovanje koje zahtijeva sud, plaća iz sredstava pravne pomoći.

U Memorandumu je posebice naglašena važnost stručnog usavršavanja posrednika. Neke prethodne kvalifikacije i iskustvo se ne traži, a uočeno je da su posrednici po struci najčešće socijalni radnici, psiholozi i pravnici. Posredovanje se još ne smatra zasebnom profesijom, ali sve veći broj država razvija naputke za dobru praksu i utvrđuje pravila postupanja.

Prema objašnjenjima u Memorandumu, od posrednika se u tijeku postupka zahtijeva nepristranost i neutralnost. Prvi pojam znači zahtjev da se uspostavi ravnoteža moći među strankama i spriječe manipulacije, prijetnje ili zastrašivanja među njima, uz istodobnu obvezu posrednika da obje strane jednako poštuje,

⁵ Nabranjanje u Memorandumu obuhvaća: Andoru, Finsku, Norvešku, Poljsku, Sloveniju, Švedsku, donekle i Njemačku (gdje je država uspostavila službu posredovanja samo u nekim slučajevima).

⁶ Imenovane su Austrija, Francuska, Njemačka i Ujedinjeno Kraljevstvo.

nikome ne daje prednost i ne staje na bilo čiju stranu. Neutralnost posrednika trebala bi značiti da strankama ne nameće bilo koji dogovor ili da ih vodi prema određenom rješenju, jer one same moraju donositi odluke primjerene njihovoj ocjeni okolnosti. Međutim, ako se traži da sud potvrdi ili odobri privatni dogovor, neizbježno je da sud ocijeni sporazum sukladnim propisima te da ne vrijeđa legitimne interese bilo koje strane.

Sadržaj postupka posredovanja je povjerljiv i razumljiva se obveza posrednika da čuva profesionalnu tajnu. No, to pravilo ima iznimke, pa na početku postupka stranke treba upozoriti da povjerljivost ne može biti apsolutna. Ako posrednik nasluti da dijete trpi ili postoji rizik da će trpjeti ozbiljnu štetu ili nasilje, stranke treba potaknuti na traženje pomoći od odgovarajuće institucije ili vlasti. U takvim okolnostima prednost u odnosu na povjerljivost ima djetetov najbolji interes, a država može odrediti i druge okolnosti ili slučajeve u kojima je moguće odstupiti od načela povjerljivosti.

Preporuka o obiteljskom posredovanju se ne bavi trajanjem tog postupka jer to ionako ovisi o broju i prirodi spornih tema i zamršenosti odnosa među strankama. U Memorandumu je s tim u vezi izraženo gledište da je poželjna kratkotrajnost posredovanja kako se postupak ne bi pretvorio u trajniju stručnu potporu. Obično se posrednik i stranke dogovaraju o broju potrebnih susreta. Stvar je pojedine države da ocijeni, treba li regulirati trajanje posredovanja ili, osigurati da taj postupak koja od stranaka ne koristi samo kao način odgode sudskog postupka rastave braka.

Za sporazume postignute posredovanjem, u Preporuci je rečeno da nisu pravno obvezujući, a u Memorandumu je dodano da oni pridonose ugledu i važnosti posredovanja, ako država osigura da ih sud ili druga nadležna vlast, uz određene pretpostavke, prizna relevantnim pravnim dokumentima. Uz to se napominje kako treba spriječiti da zbog učinka sporazuma ne dođe do odgoda u donošenju odgovarajućih odluka ili do prekomjernih troškova postupka.

Memorandumom se države upućuju da posredovanje učine dostupnim svakom zainteresiranom građaninu, ako posredovanje uvode kao alternativni postupak rješavanja sporova. Radi obavještanja javnosti o tome, u obzir dolazi da država daje izravnu financijsku potporu službi posredovanja ili da posredovanje plaća kao pravnu pomoć strankama na istoj osnovi kao za druge pravne postupke.

Ako postoje različiti modeli rješavanja sporova (npr. mirenje, obiteljsko savjetovanje i dr.), viševrsni postupci se ne bi smjeli provoditi istodobno, kako to ne bi zbunjivalo stranke i umanjilo korisnost pojedine vrste postupka.

S podosta pojedinosti Memorandum objašnjava potrebu, prednosti i obilježja međunarodnog posredovanja, a napominje kako to posredovanje zahtijeva različite organizacijske izvedbe i prilagodbe posrednika.⁷ No, upozorava se i na štetnu mogućnost da posrednik djeluje toliko samostalno da zanemari svoju obvezu neutralnosti i nepristranosti.

3. MIŠLJENJA O OBITELJSKOM POSREDOVANJU U EUROPI

Poticanju europskih država na uvođenje i pravno uređenje obiteljskog posredovanja bila je namijenjena posebna tematska konferencija⁸ na kojoj su, na osnovi nekoliko stručnih, uvodnih izvješća svestranije razmotreni bitni sadržaji Preporuke No. R/98)1. U izvješćima su uglavnom ponovljene ocjene i poruke u prilog primjeni obiteljskog posredovanja kao alternativnog postupka za rješavanje obiteljskih sporova. Autori su tome dodali vlastita promišljanja obilježja i prednosti zamjene sudskih postupaka oblicima neposrednih razgovora članova obitelji sa stručnjacima o obiteljskim razmiricama.

Prema prvom izvješću (Walker, 1998.) posredovanje je proces u kojem nepristrana treća strana, posrednik, pomaže stranama u sporu da se pregovorima suglase o zajedničkom sporazumu.⁹

Obiteljskom posredovanju krajnji je cilj postići dogovor stranaka ali se, osim toga, nastoji:

⁷ Na različite mogućnosti upućuje uporaba nove terminologije, npr. video-dogovori/sastanci, šatl-posredovanje (*Shuttle mediation*, kad posrednik vodi postupak putujući od jedne do druge stranke koje žive odvojeno u različitim zemljama) i dr.

⁸ Tema Četvrte europske konferencije o obiteljskom pravu (Strasbourg, 1.-2. listopada 1998.) bila je "Obiteljsko posredovanje u Europi".

⁹ Usp. J. Walker, *Introduction to family mediation in Europe and its special characteristics and advantages*, str. 5.

– pomoći stranama da postignu provedivo rješenje koje je u najboljem interesu djece i vodi računa o potrebama odraslih,

– smanjiti sukob (širinu i dubinu poremećaja) i popraviti kakvoću ophođenja među članovima obitelji, te

– zagovarati podjelu roditeljske odgovornosti (raspored dužnosti i prava) u pogledu buduće skrbi o djeci.

U žarištu posredovanja je sadašnjost i budućnost, ali je razumljivo da se ni prošlost ne može zanemariti. Posredovanjem se pomaže dogovornom okončanju odnosa, premda ono nije ni savjetovanje niti terapija.¹⁰

Engleski model posredovanja pokazuje da su pioniri obiteljskog posredovanja tradicionalno dolazili iz profesija u kojima je težište na zaštiti djece. No, budući da je teško odvojiti spor o čuvanju i odgoju djece, kad su roditelji razdvojeni, od imovinskih sporova, s vremenom se proširila tematika posredovanja (na pitanja uzdržavanja, podjele imovine i sl.) te krug i vrsta stručnjaka u ulozi posrednika.

Postoje saznanja da služba posredovanja povezana sa sudom ili upravnom vlašću ograničava trajanje postupka i raspoloživo vrijeme za terapijske namjene. Naglasak je na traženju sporazuma, što sili stranke i posrednika da se usmjere na postizanje dogovora, a ne na umanjenje sukoba i poboljšanje ophođenja među strankama.¹¹

Iz redova feministkinja dolaze prigovori na račun posredovanja u slučaju neravnoteže moći među strankama, kad su poglavito žene izložene nasilnom zahtjevu da pristanu na nepravedne dogovore. Zbog toga posrednici tvrde da odustaju od posredovanja, ako otkriju pojavu nasilja u obitelji.

Na osnovi usporedbe modela posredovanja u Sjevernoj Americi i u Europi tvrdi se da je američkom sustavu općenito prihvatljiv terapijski pristup posrednika, što produljuje trajanje postupka. U Europi, naprotiv, ima više primjera za pravni pristup u okviru kojega se traži rješenje obiteljskog problema.

Europska Preporuka o obiteljskom posredovanju nastala je u vrijeme kada o posredovanju postoje početna iskustva, pa će se tek s vremenom povećati broj teorijskih i stručnih analiza primjene posredovanja u praksi. U postojećim napisima o posredovanju još nema suglasnosti o tome koji elementi pogoduju postizanju posredovanih sporazuma.

Neki posrednici daju prednost pristupu usmjerenom rješavanju problema, dok drugi (koje smatraju manje učinkovitim) nastoje da se postigne sporazum. U svakom slučaju, obiteljsko posredovanje ne treba smatrati lijekom protiv svih bolesti ili sredstvom koje uklanja gorčinu. Neki parovi u posredovanju postižu uspjeh, a neki to ne mogu. Ipak, postoji javni i privatni interes da se uspostavlja i širi spremnost na suradnju, a sve su države zainteresirane za uljudne odnose u obiteljskom životu.¹²

U prilogu, u kojem su na Konferenciji posebno izloženi zahtjevi koje bi morali zadovoljiti posrednici, autorica (Riomet, 1998.) vidi posrednika kao jamca određenih etičkih načela. Izdvojena su dva načela kao izrazito važna za posredovanje, a to su nepristranost i neutralnost. Tvrdi se da im pripada podjednaka uloga i oba su definirana negativno.

Načelo nepristranosti zahtijeva da ne postoje predrasude bilo koje vrste (pozitivne ili negativne) prema kojoj od stranaka, dok neutralnost znači izostanak vlastitog (osobnog) stajališta posrednika prema bilo kojoj okolnosti ili situaciji na koju naiđe u praksi. Smatra se da su to zahtjevi koji se u posredovanju dopunjuju. Sastavni su dio pravila pomoću kojih se najbolje izlazi na kraj s izazovima što ih nameću sukobi, tj. kad treba postići obnovu komunikacije stranaka i zaštitu djece. Posrednici pri tome ne jamče sporazum nego prikladnu metodu.¹³

Osvrt na ulogu posrednika u vezi s najboljim interesima djeteta autorica je povezala sa zahtjevima koje je u sustav dječjih prava i u regulaciju statusa djeteta unijela Konvencija UN o pravima djeteta. Postavkama o kakvoći zašti-

¹⁰ Ne radi se ni o mirenju stranaka i pružanju pomoći radi spašavanja braka, premda neki parovi odluče to pokušati kao rezultat suočenja s krutom stvarnošću odvojena života tijekom postupka posredovanja – usp. J. Walker, *ibid.*, str. 6-7.

¹¹ J. Walker, *ibid.*, str. 8-9. Autorica napominje da je u Velikoj Britaniji posredovanje obvezno za partnera koji traži zastupnika na teret fonda pravne pomoći (iz državnih izvora). Obračanje posredniku je potrebno da bi se utvrdilo radi li se o strankama za koje posredovanje ima smisla, kako bi se skratilo vrijeme pregovora uz plaćeno zastupanje.

¹² *Ibid.* (bilj. 9), str. 12-15.

¹³ Usp. Riomet, *The mediator*, str. 4-6.

te djece N. Riomet se založila za prihvat sustava vrijednosti, koji pretpostavlja bolji odnos odraslih (članova obitelji, stručnjaka, predstavnika vlasti) prema potrebama djece. Uzela je u obzir i europsku Konvenciju o ostvarivanju dječjih prava. Prema njoj djecu treba smatrati osobama kojima pravo priznaje njihova vlastita prava i korištenje tih prava, osobito procesnih, kao punopravnim članovima obitelji.

Dječji se interesi mogu shvatiti istodobno kao kriterij i kao cilj kojima je zajednički čimbenik vrijeme. Kad se radi o posljedicama razdvajanja roditelja, nije se dovoljno ograničiti na odluku o mjestu gdje će dijete živjeti, već treba djecu uvažiti kao pojedince s njihovim temeljnim potrebama, željama i uopće osjećajima, podjednako prema trenutnom stanju i predviđanju budućnosti. Roditelji bi morali biti iznad svoga spora i zajednički razmotriti tekuće i buduće potrebe svoje djece.

Posrednik bi morao usmjeriti roditelje na razgovor o njihovu viđenju djetetovih potreba, a sam bi se trebao uvjeriti da roditelji izvan postupka posredovanja održavaju s djecom razborite odnose.

O opravdanosti nazočnosti djece tijekom postupka posredovanja mišljenja se razilaze. Neki vjeruju da nazočnost djece pomaže da roditelji postanu svjesniji svoje zajedničke odgovornosti. Najmanje što se može postići jest barem prigoda da djeca iskažu svoje poglede i tako izbjegnuta učestali osjećaj da su gurnuta u stranu. Drugi drže kako je uputno djecu poštediti od sukoba među roditeljima te da je bolje odvojeno okupiti više djece čiji su roditelji u postupku posredovanja i omogućiti im da izraze svoja gledišta o prilikama u njihovim obiteljima.

U svakom slučaju djeca moraju biti obaviještena o razlazu roditelja, a posrednici bi morali biti bedem protiv odluka koje nisu u najboljem interesu djeteta. Prepoznaju li loše postupanje s djecom, posrednici nose specifičnu

odgovornost ako s tim u vezi ništa ne poduzmu.¹⁴

Odabiru, naobrazbi i osposobljavanju posrednika posvećen je prilog (Taskinen, 1998.) u kojem se termin 'posredovanje' koristi u širokom smislu s obzirom na znatne razlike u metodama rada i svrsi pojedinog postupka.¹⁵

Od posredovanja se uglavnom očekuje da bračnom paru pruži prigodu da svoj brak razmotre zajedno s objektivnim stručnjakom, dobiju obavijesti o bračnoj problematici i rastavi, te sačine prijeko potrebne sporazume.

Dakako da su za različite svrhe posredovanja poželjne primjerene razlike u programima naobrazbe i usavršavanja posrednika. U nastavku priloga (za Konferenciju) ti su programi pobliže opisani (npr. trajanje pojedinih seminara, naslovi užih tema koje se obrađuju, praksa i iskustva iz Belgije, Finske i Švedske itd.).¹⁶

Na osnovi prijedloga iz brojnih institucija koje se bave posredovanjem, nastao je poseban program za europski poslijediplomski studij koji je rezultat suradnje među sveučilištima iz nekoliko zapadnoeuropskih zemalja. Bilo bi svakako korisno da se u dogledno vrijeme među polaznicima takvog studija nađu i predstavnici iz Hrvatske.¹⁷

Usporedba i propitivanje veza između obiteljskog posredovanja i pravnih postupaka (u prilogu autora Antonia Farinha, 1998.) polazi od ocjene da je u pitanju nadopunjujući odnos.

Izlazak predmeta s obiteljskopравnim sadržajima iz suda smatra se izrazom opće društvene demokratizacije, koja priznaje zainteresiranim stranama sposobnost i odgovornost prilikom rješavanja pitanja što ih se tiče. Prednost je obiteljskog posredovanja što omogućuje identifikaciju i razmatranje svih želja i potreba pojedinaca i njihovih obitelji te olakšava prihvaćanje izvorno smišljenih rješenja, sukladnih specifičnostima određene obiteljske stvarnosti.

¹⁴ Ibid. (bilj. 13), str. 9-10.

¹⁵ Termin se koristi kao sinonim za bračno savjetovanje (*marriage counselling*), mirenje (*reconciliation*, tj. pokušaj obnove bračne zajednice) i savjetovanište (*conciliation*, tj. pomoć partnerima u vezi s posljedicama raskida braka) – usp. Taskinen, *Selection, Training and Qualification of Mediators*, str. 4.

¹⁶ Usp. Taskinen, *ibid.*, str. 5-12.

¹⁷ Izradu programa obavio je Institut universitaire Kurt Bösch (Sion, Valais), studij je nazvan *European Master in Mediation*, a trajat će od studenoga 1998. do prosinca 2000. godine.

Svake druge godine bit će odabrano 80 polaznika iz cijele Europe, a u selekcioniranju će sudjelovati Europsko znanstveno vijeće i Nastavnički odbor – usp. S. Taskinen, *ibid.*, str. 12 i 14.

Povrh toga je posredovanje prinos obiteljskoj pravednosti jer dopušta veću primjerenost, brzinu i učinkovitost sudskih odluka, a s druge strane umanjuje broj sudskih predmeta i poboljšava strukturu i djelovanje sudova.

Socijalno i kulturološki, sudski se postupci – neovisno o njihovoj stvarnoj prirodi – temelje na ideji suprotstavljenih položaja i, bez obzira na postojeće interese stranaka, stavljaju sudionike spora u pobjedničko/gubitnički okvir. Podržavaju sučeljavanje i umanjuju mogućnosti za dijalog i razumijevanje među strankama.¹⁸

Čak i kad sudski postupak počinje sporazumno, bez neprijateljstva među strankama, prethodno obiteljsko posredovanje ne gubi svoju važnost. Naime, ako stranke nemaju zastupnika ili obje zastupa isti punomoćnik (odvjetnik), obično izostaje potrebno razmatranje svih okolnosti koje utječu na pojedinačne interese. Nedostaju obavijesti o činjenicama zbog kojih naknadno dolazi do nezadovoljstva s odlukama suda, a to je loše za ponašanje i razvitak djece, odnosno za dogovore o zajedničkom roditeljstvu.

Autorovo je gledište da posredovanje ima smisla i tijekom provedbe (tj. u svakoj fazi) pravnog/sudskog postupka. Svrha bi bila u povlastici sporazumnog rješavanja obiteljskih nesuglasica. Bitno je da stranke pristaju na izvan-sudsko raspravljanje te da zadržavaju pravo na nastavak pravnog (sudskog) postupka i na dobivanje odluke.

U ograničenom broju slučajeva dolazi u obzir obiteljsko posredovanje, čak i nakon sudskog postupka,¹⁹ i tada ima svrhu da se bez otpora provode odluke o roditeljskim odgovornostima, postigne sporazumna promjena prvobitne odluke i ostvari trajnost odnosa i susreta djece s oba roditelja.

Bitnim obilježjima obiteljskog posredovanja A. Farinha smatra slobodu stranaka i njihovu sposobnost samoodlučivanja. Pretpostav-

ka za to je povjerenje u postupak, što znači da stranke sudjeluju iskreno i pošteno te da su spremne na suradnju, a da posrednik pazi na povjerljivost podataka (činjenica, dokumenata) koji se izlože tijekom posredovanja. Načelo povjerljivosti oslobađa posrednika dužnosti svjedočenja u sudskom postupku, dok je za iznimku od toga pravila potreban pristanak stranaka ili postojanje obveze zaštite djece (npr. u slučaju obiteljskog zlostavljanja).

Ima slučajeva da za posrednika postoji zakonska obveza podnijeti sudu izvješće o posredovanju, no zbog toga ne dolazi do odstupanja od načela povjerljivosti. Jer, ako bi se posredniku dozvolilo da sudu ponudi svoje preporuke zato što sporazum stranaka nije postignut, to bi moglo postati sredstvom prisile da stranke sklope sporazum premda to ne žele ili nisu spremne. Time bi bila okončana posrednikova nepristranost i neutralnost, a i sloboda odlučivanja stranaka.²⁰

Prilog o statusu posredovanih sporazuma i njihovoj provedbi također se ukratko bavi vezom između obiteljskog posredovanja i sudskih vlasti. Uz prikaz stanja u Irskoj autorica tog priloga (Lloyd, 1998.) je dodala nekoliko podataka iz pravnih sustava Norveške, Škotske i Engleske (uključujući Vels).

Na Irsku se odnosi podatak da od 1986. ima državnu službu obiteljskog posredovanja koju financira vlada (resor socijalnih i obiteljskih poslova). Bračnim i izvanbračnim parovima omogućeno je do šest besplatnih, jednosatnih susreta s posrednikom.²¹

Autorica je u svoj prilog uvrstila ogledni primjerak nacrtu zapisnika o posredovanom sporazumu koji pokazuje da se u formalnom i sadržajnom pogledu radi tek o pripremnom dokumentu za pravni sporazum koji bi, naknadno, trebao sačiniti odvjetnik.²²

Nakon sumarnog osvrtu na posredovanje u Norveškoj, Škotskoj i Engleskoj s Velsom (u kojima izuzev Norveške, sudjelovanje u po-

¹⁸ Usp. A. Farinha, *Relationship between family mediation and legal proceedings*, str. 3-5.

¹⁹ Farinha, *ibid.*, 7 i 9-13. Primjeri slučajeva za naknadno posredovanje su: obiteljsko zlostavljanje, različite ovisnosti člana obitelji, duševni poremećaj i sl.

²⁰ Farinha, *ibid.*, str. 16-17.

²¹ Usavršavanje posrednika provodi Irski institut posrednika koji određuje i standarde za praksu posrednika. Institut je uspostavio upisnik posrednika no, osim državne službe, postoje brojne druge organizacije koje obavljaju posredničku praksu – usp. M. Lloyd, *The status of mediated agreements and their implementation*, str. 3-4.

²² U Irskoj nije bila dopuštena rastava braka do veljače 1997., tj. do stupanja na snagu novog obiteljskog zakonodavstva (*Family Law/Divorce Act, 1996.*), kad je ta osnova prestanka braka postala dostupnom i stanovnicima koji su u visokom postotku katoličke vjeroispovijedi.

stupku nije obvezno), autoričin je sažeti zaključak da sporazumi, postignuti u postupku posredovanja, postaju pravno obveznima i ovršnima samo ako ih potvrde sudske vlasti. Za sud je bitno da su sporazumom uvaženi interesi djece i zakonske odredbe o uzdržavanju.²³

Uvid u sustave u kojima se potiče, ili tek planira, uspostava i dostupnost obiteljskog posredovanja pružilo je izvješće u kojem su uvedeno spomenute tri različite koncepcije posredovanja. Pitajući se, tko ima interesa poticati obiteljsko posredovanje i kako to ostvaruje, autorica priloga (Winter, 1998.) je najprije izložila koncepciju po kojoj je posredovanje vrsta pomoćnog postupka suda. U tom slučaju vlada je dužna poticati i osigurati dostupnost obiteljskog posredovanja.

Prema drugoj koncepciji, posredovanje se može uspostaviti kao stvarno alternativno rješavanje spora. Tada sudstvo nije uključeno (ili je to vrlo ograničeno), pa je stvar onih koji takvo posredovanje provode da ga učine poznatim i prihvaćenim u javnosti.

No moguće je propisati i obvezatnost posredovanja prije redovitog postupka, a to vladu obvezuje ne samo da riješi pitanje dostupnosti i poticanja posredovanja, nego i popratne probleme (opasnost diskriminacije i nejednakosti pred zakonom).²⁴

Analizirajući pobliže dostupnost posredovanja, u raščlambi modela posredovanja kao pomoćnog postupka je spomenuto da sud izabire posrednika kojem će uputiti stranke, kao što inače određuje vještaka. Stoga sudu mora biti poznat popis ovlaštenih posrednika, koji bi trebao nastati suradnjom nekoliko ministarstava (pravosuđa, socijalne skrbi, unutarnjih poslova, obitelji i mladeži, informiranja i sl.). Potrebne bi obavijesti suci morali dobiti od predsjednika suda, dok je za upoznavanje javnosti potrebno oglašavanje (npr. u sudskim hodnicima, reklamni listići u čekaonicama i dr.).

Kao izričiti protivnik koncepcije obveznog posredovanja, autorica je uvjerena da dostup-

nost postupka mora biti riješena na dobrovoljnoj osnovi, a poticanje provedeno do krajnjih mogućnosti. Jedinu prednost obvezatnosti posredovanja vidi u smanjenju opterećenja sudova koji pate od trajne neažurnosti, pa posredovanje šteti vrijeme sudskoj administraciji, a time i novac.

S druge strane, prednosti obveznog posredovanja za javnost nisu izravne. Teškoće postoje kad strane u sporu ne surađuju s posrednikom. Ako bi zbog takvog otpora zakonodavstvo odredilo obustavu postupka, obvezno bi se posredovanje ubrzo pretvorilo u još jedan (samo) formalni korak do redovnog postupka. Međutim, ako bi zbog nedostatka suradnje prijetnja bila u povećanju troškova postupka, rješenje bi pogodovalo onom partneru koji ne želi posredovanje, a ekonomski je jači od druge strane u sporu. Za takvo što je obiteljsko posredovanje previše osjetljiva tehnika, jer mu je namjena nastojati da se riješe vrlo slojeviti problemi partnera koji nikada nisu jednako jaki.

Zlonamjerni partner može onoga slabijeg od sebe učiniti žrtvom kojoj posrednik ne može pomoći svojom intervencijom, dok u dobrovoljnom posredovanju slabija strana može, bez zapreka, pokrenuti klasični postupak za rješavanje spora. Protiv zlorabaz obveznog posredovanja država bi morala propisima osigurati čvrsta jamstva. Konačno, psihološka strana obveznosti postupka upozorava na vjerojatnost kako stranke u sukobu neće biti sklone očekivati da je posrednik sposoban rješavati problem.²⁵

Što se tiče ustanove koje bi trebale osigurati dostupnost posredovanja, autorica je uzela u obzir sudove, službu pravne pomoći i nekoliko tipova privatnih organizacija.

Kao primjer sudskog usmjeravanja postupka posredovanja poslužilo je stanje u Austriji, gdje se priprema reforma obiteljskog zakonodavstva na osnovi prijedloga o dobrovoljnosti obiteljskog posredovanja.²⁶

²³ Norveški Zakon o braku (1993.) propisao je obvezatnost posredovanja prije rastave braka u kojem ima djece mlađe od 16 godina. Na kraju postupka bračni par dobiva ispravu o posredovanju koja sadrži podatak o tome tko je prisustvovao postupku, ali posrednik ne izvješćuje o raspravljanim sadržajima. Djeci koja su navršila 12 godina propisom je omogućeno da izraze svoje mišljenje, uključujući i o tome s kojim roditeljem žele živjeti. Bračnom paru su ponudena četiri sata posredovanja – usp. Lloyd, *ibid.*, str. 9-10.

²⁴ Usp. Winter, *Promotion of and access to family mediation*, str. 2.

²⁵ Winter, *ibid.*, str. 4-6.

²⁶ *Ibid.* str. 7-10. O službi ili uredu pravne pomoći (primjer se odnosi na praksu u Austriji) rečeno je samo da ima vlastite standarde profesionalnog ponašanja, a za posrednike osigurava neprekidno usavršavanje. Stranke su dužne pristupiti "sjednici

Primjeri privatnih organizacija posredovanja uzeti su iz Belgije, Švicarske i Engleske. U Belgiji je obiteljsko posredovanje (i ono koje se odnosi na rastavu braka) novo područje djelovanja, a provode ga: privatne službe socijalne skrbi, savjetnici ili psiholozi kao naplatnu djelatnost te odvjetnici koji se, prema uputama strukovne komore, mogu specijalistički osposobljavati za posredovanje u vezi s rastavama braka.

Švicarska je spomenuta kao primjer zemlje u kojoj se povećava broj centara za posredovanje. Naime, u kantonima se osnivaju *Les maisons de la mediations* koje obavještavaju javnost o različitim (dobrovoljnim) tipovima posredovanja i olakšavaju izbor onima koji traže savjet.

U engleskom pravu nema izravnih propisa o provedbi ili financiranju obiteljskog posredovanja, ali postoje odredbe iz kojih proizlaze znatne mogućnosti za njihovo djelovanje u praksi.²⁷

Članicama Vijeća Europe koje razmatraju mogućnosti uvođenja posredovanja uz jamstva njegove dostupnosti svim građanima, autorica preporučuje poduzimanje viševrsnih mjera (iz-

rada zakonodavstva, obavještavanje javnosti, istraživanja, osnivanje fondova radi prikupljanja materijalnih sredstava i sl.).

Među autoričnim zaključcima²⁸ pozornost zaslužuju upozorenja koja posebno uzimaju u obzir interese žena.

U tom smislu se osvrnula na protivljenje pojedinih ženskih organizacija da se u postupak posredovanja uključuju žene, žrtve nasilja u obitelji, jer smatraju da samo kazneni postupak protiv nasilnika upozorava društvo na to da se nasilništvo u obitelji više ne može i neće trpjeti. R. Winter dodaje da zagovornici posredovanja tvrde, naprotiv, kako se kazneno-sudskim osudama nikada ne postizu trajna rješenja. Također je napomenuto, kao mogući slučaj diskriminiranja žena, da će žene koje pretežito ili isključivo skrbe o djeci i uz to zaraduju za život, teško moći odvojiti vrijeme za programe kakav je, npr., postupak posredovanja.²⁹

4. HRVATSKO ZAKONODAVSTVO O POSREDOVANJU U USPOREDBI S PRIMJERIMA IZ EUROPSKIH DRŽAVA

4.1. U hrvatskom pravnom sustavu posredovanje je zakonski izraz za postupak koji se,

za pravnu pomoć" ali, ako ne mogu postići sporazum, naknadno se donosi odluka o tome, hoće li dobiti ili će im biti uskraćena materijalna potpora za sudski postupak.

²⁷ Propisana je, primjerice, obveza informiranja, uključujući obavijest o posredovanju u korist osoba koje namjeravaju pokrenuti postupak za rastavu. Za odvjetnike postoji dužnost da stranke upoznaju s dostupnošću posredovanja.

Oni koji traže pravnu pomoć, tj. zastupnika čiju uslugu ne mogu platiti, najprije se moraju susresti s posrednikom radi dobivanja obavijesti o tom postupku i radi razmatranja primjenljivosti posredovanja u određenom slučaju.

Sud ima pravo naložiti stranci susret s posrednikom, ako smatra da je uputno razmotriti mogućnosti posredovanja.

Besplatno pravo na posredovanje mogu ostvariti oni kojima je priznato pravo na pravnu pomoć (iz javnih fondova) – usp. R. Winter, *ibid.*, str. 11–14.

²⁸ a) U zaključne preporuke R. Winter je uvrstila i izradu pilot-projekata radi nalaženja što boljih rješenja za pojedinu zemlju, objavljivanje rezultata istraživanja i bibliografije o posredovanju, kako bi ih mogli koristiti praktičari i drugi istraživači, seminare za usavršavanje stručnjaka iz različitih područja (liječnici, pravnici, sociolozi, psiholozi), osnivanje centara za posredovanje, ureda pravne pomoći i sl. – *Ibid.* str. 17.

b) Poticaj za izradu pilot-projekata dolazi iz primjera Austrije. Sudionicima Četvrte europske konferencije o obiteljskom pravu predstavnici Austrije stavili su na raspolaganje publikaciju u kojoj je iscrpno prikazan austrijski pilot-projekt posredovanja. Izvješće o tom projektu, pod nazivom *Family Counselling at Court – Mediation – Child Guidance in Divorce Cases*, zajednički su izdala dva ministarstva (*Report on a Pilot Project*, 1998.).

U razdoblju 1994.–1995. projekt je primjenjivan u dva odabrana suda (u Beču i Salzburgu), a društveno-znanstvenu ocjenu cijelog projekta vodio je Institut za sociologiju prava. Posredovanje je dio projekta i koncipirano je kao izvansudska služba za slučajevne rastave braka ili odvajanja partnera. Zamisljeno je kao mogućnost za sudsku preporuku paru, koji traži rastavu braka, da postignu sporazumna rješenja, relevantna za rastavu. Predviđeno je da ponudenu službu par može prihvatiti ili odbiti bez sankcije.

Smisao posredovanja bi bio u tome da stranke riješe svoja pravna i materijalna pitanja dogovorom, umjesto da delegiraju sud za donošenje odluke, osobito u pogledu zbrinjavanja djece. U postupak posredovanja djeca su uključena i izravno pozvana da sama predstave svoje interese (načelo sudjelovanja). Postupak vode kao suposrednici psiholog (ili psihoterapeut) i pravnik. Posrednici koji nisu pravnici moraju imati dopunska znanja o obiteljskom pravu i skrbištvu, dok su pravnicima potrebna znanja u području obiteljske dinamike. Odabir posrednika proveden je na osnovi javnog natječaja – usp. Ewald Filler (*Report*, 15 i 19–20).

²⁹ R. Winter (bilj. 24), str. 18–19.

uz poneko odstupanje, u pravilu obvezno provodi prije rastave braka. Pravno je uređen odredbama Obiteljskog zakona³⁰ (čl. 44. do 51.) koji propisuje obvezno pokretanje postupka ako rastavu (prestanak) braka namjeravaju tražiti bračni drugovi (ili samo jedan od njih) koji imaju zajedničku maloljetnu vlastitu ili posvojenu djecu ili punoljetnu djecu nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb.³¹

Po tome što je postupak posredovanja reguliran u obiteljskom zakonodavstvu i obvezan je za bračne drugove koji imaju roditeljsku odgovornost prema maloljetnoj djeci, hrvatski model posredovanja dosta je sličan rješenju u norveškom pravu (v. supra 2.2. i bilj. 23). U većini se europskih zemalja posredovanje provodi u praksi u različitim varijantama, a da nije ni izravno ni pobliže propisano kao u Hrvatskoj i Norveškoj.

Trajanje postupka u hrvatskom obiteljskom pravu također je propisano, pa je centar za socijalnu skrb zakonom obvezan provesti i okončati postupak u roku od dva mjeseca, a najduže do šest mjeseci od podnošenja zahtjeva za posredovanje. Iz tako određenog vremenskog ograničenja se ne može razabrati broj susreta koje posrednici ostvare s pojedinim bračnim parom. Drugdje je praksa da se strankama namijeni četiri do šest sati razgovora, ali nije precizirano razdoblje u kojem postupak posredovanja treba provesti.

Smisao i svrha posredovanja u Hrvatskoj može se razabrati iz odredaba koje propisuju sadržaj postupka (čl. 48.-49. Obiteljskog zakona). U njima je određeno da je posredovanje

postupak u kojem djelatnici centra za socijalnu skrb stječu uvid u stanje bračnih odnosa, a bračni drugovi dobivaju obavijesti o pravnim posljedicama rastave braka za njih, a pogotovo za njihovu djecu. Uz to, norma traži da stručnjaci u centru nastoje da se uklone uzroci koji su doveli do poremećenosti bračnih odnosa, a i da se (po mogućnosti) bračni drugovi pomire.³²

Daljnja je zadaća centra za socijalnu skrb nastojanje da se bračni drugovi dogovore o skrbi za djecu nakon prestanka braka. No, ako dogovor nije postignut ili nije sukladan interesima djece, dužnost je centra donijeti odluku o zbrinjavanju djece. Ona ostaje na snazi do pravomoćnosti sudske odluke o rastavi braka.³³

Na temelju tako određenog sadržaja, posredovanje u Hrvatskoj bi se moglo smatrati vrstom pomoćnog postupka suda (v. supra 3). Tematski, ono je ograničeno na sadržaje koji obilježavaju parnicu za rastavu braka, pa u tom smislu obuhvaća osvrh bračnih drugova na krizu u koju je zapao njihov odnos, a u pogledu posljedica prestanka braka potiče dogovor bračnih drugova o daljnjem podizanju djece i zadovoljavanju dječjih potreba (dnevni i dugoročnih).

Hrvatsko rješenje ograničava postupak posredovanja na slučaj rastave braka, dok stručnjaci Vijeća Europe smatraju da se posredovanje može koristiti za različite vrste obiteljskih nesuglasica i sporova, među kojima je ipak raskid braka najčešći primjer u praksi. Od stranih bi iskustava, vjerojatno bilo korisno prihvatiti sugestiju o tematskom proširenju posredovanja, pa omogućiti bračnim drugovi-

³⁰ Obiteljskim zakonom (*Narodne novine* br. 162/98.), koji je stupio na snagu 30. prosinca 1998. a primjenjuje se od 1. srpnja 1999. godine, nisu znatnije promijenjena obilježja postupka koji je pod nazivom "mirenje bračnih drugova" propisivao prethodni zakon (tj. Zakon o braku i porodičnim odnosima, čl. 59. do 66.).

³¹ Roditeljska skrb za punoljetne osobe (Obiteljski zakon, čl. 187-188) novi je obiteljskopравни institut i radikalna je zamjena nekadašnjeg "produženja roditeljskog prava".

³² U čl. 48. st. 1. i 2. Obiteljskog zakona propisano je:

"U postupku posredovanja centar za socijalnu skrb ispitat će stranke o uzrocima koji su doveli do poremećenosti bračnih odnosa, nastojati da se ti uzroci uklone i bračni drugovi pomire.

Centar za socijalnu skrb upoznat će bračne drugove s pravnim posljedicama rastave braka, a osobito s onima koje se odnose na djecu."

³³ O ovlastima centra za socijalnu skrb u okviru postupka posredovanja radi zaštite djece, Obiteljski zakon propisuje:

"Ako se bračni drugovi ne dogovore ili dogovor ne odgovara interesima djeteta, centar za socijalnu skrb po službenoj dužnosti ili na zahtjev jednog ili obaju bračnih drugova odlučit će s kim će dijete živjeti, o njegovim susretima i druženju s roditeljem s kojim neće živjeti, odnosno o smještaju djeteta tijekom postupka posredovanja ili tijekom trajanja parnice za rastavu braka.

Odluka iz stavka 2. ovoga članka važi do pravomoćnosti odluke o rastavi braka osim ako zbog promijenjenih okolnosti centar za socijalnu skrb ne odluči drukčije.

Žalba protiv odluke iz stavka 2. ovoga članka ne odgađa njezinu ovrhu." (čl. 99., st. 2-4).

ma da raspravljaju i o pitanjima o kojima se ne odlučuje u parnici za rastavu braka.³⁴

4.2. Termin 'posredovanje' koristi se u praksi europskih država i za različita savjetovališta (bračna i ostala).

U Hrvatskoj su odredbe o savjetovanju i savjetovalištim, u vezi s obiteljskom problematikom, u Zakonu o socijalnoj skrbi i u Obiteljskom zakonu.

Prvi normira savjetovanje kao jedno od prava u sustavu socijalne skrbi, a pojmovno ga određuje kao pomoć u raznim životnim krizama. Propisom o savjetovalištim je rečeno da su poslovi savjetovališta dio stručnih poslova u djelokrugu rada centra za socijalnu skrb. Tematski obuhvaćaju probleme braka i obitelji, odgoja djece, posvojenja i rad na suzbijanju ovisnosti o opojnim sredstvima (čl. 12. i 13. te 82. st. 3. toč. 4. Zakona o socijalnoj skrbi).³⁵

Prema odredbama Obiteljskog zakona, centar za socijalnu skrb može mladu punoljetnu osobu (u dobi do navršene 21. godine života) uputiti u savjetovalište za mladež "... u svrhu pomoći u razvoju osobnosti i odgovornosti do njenog osamostaljivanja" (čl. 109).³⁶

Toj se odredbi u pravnoj teoriji prigovara da je nejasno zašto je mjera pomoći iz socijalnog prava regulirana (naknadno) i u obiteljskom zakonodavstvu. Jer, ako je smisao tog ponavljanja u propisivanju ovlasti centra za socijalnu skrb da punoljetnu osobu pravno obveže na korištenje usluge savjetovanja, odredba čl. 109. Obiteljskog zakona je za prisilnu

provedbu nedorečena (M. Alinčić, 1999.). Povrh toga je prijeporno može li se sustav zaštite djece jednostavno protegnuti i na određenu (dobnu) kategoriju punoljetnih osoba (Hrbar, 1999.).³⁷

4.3. Opisani postupci, propisani u Hrvatskoj ili kao obvezno posredovanje prije rastave braka (supra 4.1.) ili kao savjetovališne usluge koje se pružaju na traženje korisnika socijalne skrbi, odnosno na temelju odluke centra za socijalnu skrb (supra 4.2.), u sadržajnom su i organizacijskom pogledu donekle sukladni Preporuci Vijeća Europe No. R(98)1 o obiteljskom posredovanju.

Toj bi se Preporuci moglo prigovoriti da je za raznovrsnost životnih situacija te osobnih i obiteljskih teškoća i kriza teško koncipirati, a pogotovo propisati, jedinstveni model posredovanja i to uz primjenu svih načela, sadržanih u tom dokumentu VE.

Hrvatska je jedna od rijetkih europskih država koja je Obiteljskim zakonom regulirala mogućnost izvansudskog razgovora bračnog para sa stručnjacima (psiholozima, pravnicima itd.) o obiteljskopравnim problemima u vrijeme raspada bračnog odnosa.³⁸ Uz to je Zakonom o socijalnoj skrbi normirala obavljanje poslova savjetovališta kao stručni rad službe socijalne skrbi, ali i kao samostalnu profesionalnu djelatnost.

Uzimajući u obzir europsku Preporuku o obiteljskom posredovanju, daljnji bi korak mogao biti u razvitku ponude posredničkih usluga u institucijama (privatnim udrugama) razno-

³⁴ S obzirom na znatne promjene koje su za imovinske odnose bračnih drugova nastupile odredbama Obiteljskog zakona (čl. 251.-261.), možda bi žena i muž prije rastave braka, uz pomoć odgovarajućih stručnjaka, lakše postigli dogovor, npr. o tome kako će u naravi podijeliti bračnu stečevinu, ohrabreni da bez svade govore o svojim potrebama, pa i željama. Bračna stečevina je imovina koju su bračni drugovi stekli radom za vrijeme trajanja bračne zajednice ili potječe iz te imovine, a bitna je novost da su u toj imovini bračni drugovi suvlasnici u jednakim dijelovima, ako nisu drukčije ugovorili (čl. 252. i 253. st. 1. Obiteljskog zakona). Udjeli se više ne utvrđuju prema doprinosu bračnog druga u stjecanju imovine, kako je to propisivao Zakon o braku i porodičnim odnosima (čl. 287.), a što je u praksi značilo dugotrajne parnice prije konačne podjele imovine.

³⁵ Zakon o socijalnoj skrbi (*Narodne novine*, br. 73/1997. u primjeni od 1. siječnja 1998.) propisuje da poslove savjetovališta, osim centra za socijalnu skrb, mogu obavljati fizičke osobe koje ispunjavaju pretpostavke normirane odredbama o samostalnom obavljanju socijalne skrbi kao profesionalne djelatnosti (čl. 121.-135.).

³⁶ Osim u čl. 109., Obiteljski zakon regulira posjet savjetovalištu u odredbama o sklapanju braka, obvezujući matičara da najvjesti i ženiku preporučiti posjet savjetovalištu za brak i obitelj do dana sklapanja braka (čl. 13.).

Regulirajući odnose roditelja i djece, Obiteljski zakon je propisao ovlast centara za socijalnu skrb da uputi roditelje u savjetovalište (ili školu za roditelje) kad izriče mjeru kojom se roditelji upozoravaju na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djece i, kad je dužan pomoći roditeljima da te pogreške i propuste uklone (čl. 110).

³⁷ Usp. Alinčić, 1999.:147-149 i Hrbar, 1999.:73-74.

³⁸ S obzirom na zakonske odredbe o sudjelovanju centra za socijalnu skrb u postupcima pred sudom, kad se odlučuje o pojedinim obvezama roditelja prema maloljetnoj djeci (čl. 277.-281. Obiteljskog zakona) teško je prosuditi, jesu li stručnjaci u centru doista nepristrani kad prije rastave braka nagovaraju roditelje na sporazume o djeci. Trebalo bi osigurati, u praksi, da stručnjaci pred kojima bračni drugovi govore o svojim problemima ne sudjeluju u ime centra za socijalnu skrb u parnici za rastavu braka (s ovlastima koje centru daje čl. 279. Obiteljskog zakona).

vršne namjene. U njima bi građani, po svom izboru, mogli dobiti priliku za otvoreno razmatranje različitih životnih potreba i problema, uz sudjelovanje stručnjaka koji su povjerljivi i nepristrani te osposobljeni da kvalitetno potiču članove obitelji na razborito i odgovorno odlučivanje o sebi i svojoj djeci. No, i u posto-

jećim oblicima posredovanja, odnosno savjetovanja, bilo bi uputno osmisliti neprekidno usavršavanje posrednika i savjetovanih stručnjaka. Konačno, pozornost zaslužuje i zamisao o uključivanju djece u razgovor s odraslima, odnosno propitivanje razloga za takvu mogućnost i protiv nje (v. Riomet, supra 3.)³⁹

LITERATURA

- Alinčić, M. (1999.) Saborski amandmani u Obiteljskom zakonu, *Vladavina prava* 3-4: 141-156.
- Alinčić, M. i suautori (1999.) *Komentar Obiteljskog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
- Council of Europe, Strasbourg, 5 February 1998., DIR/JUR (98)4 (Provisional), *Text of Recommendation No. R(98)1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation and its Explanatory Memorandum*.
- Farinha, A. (1998.) *Relationship between family mediation and legal proceedings*. Council of Europe, CONF 4(98) RAP 6.
- Hrabar, D. (1999.) Roditeljska skrb, u: Alinčić, M. i suautori *Komentar Obiteljskog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
- Lloyd, M. (1998) *The status of mediated agreements and their implementation*. Council of Europe, CONF 4(98) RAP 1.
- Report on a Pilot project: *Family Counselling at Court – Mediation – Child Guidance in Divorce Cases of the Austrian Federal Ministry of Environment, Youth and Family Affairs and the Austrian Federal Ministry of Justice*. Vienna 1998.
- Riomet, N. (1998.) *The mediator*. Council of Europe, CONF 4(98) RAP 3.
- Taskinen, S. (1998.) *Selection, Training and Qualification of Mediators*. Council of Europe, CONF 4(98) RAP 4.
- Walker, J. (1998.) *Introduction to family mediation in Europe and its special characteristics and advantages*. Council of Europe, CONF 4(98) RAP 5.
- Winter, R. (1998.) *Promotion of and access to family mediation*. Council of Europe, CONF 4(98) RAP 2.

Summary

AN EUROPEAN APPROACH TO THE PROCESS OF FAMILY MEDIATION

Mira Alinčić

The topic of this article is an extrajudicial proceeding called "family mediation". It encompasses various forms and methods of the conflict-free solution of misunderstanding among family members. Such methods are believed to be an expression of overall democratisation which recognises the capacity of citizens to decide for themselves and for their children in a responsible way. In this article, the author presents the Recommendation of the Council of Europe No. 1 (R(98)1), emphasising the principles which ought to be applied by European states both in their regulations concerning family mediation and in practice. Beside the Recommendation, also included are the opinions regarding family mediation presented by the experts of the Council of Europe at a conference in Strasbourg in 1998.

The author compares the data from the Recommendation and the experts' opinions on family mediation with the situation in the Croatian legal system, in which the family legislation prescribed (as early as 1978) a compulsory conciliation procedure of spouses prior to divorce.

³⁹ U hrvatskom pravnom sustavu nije sporno pravo djeteta da sazna važne okolnosti slučaja i spora u koji je uključeno, te da o svemu izrazi svoje mišljenje, što se uzima u obzir sukladno djetetovoj dobi i zrelosti (čl. 107. Obiteljskog zakona). Pitanje je, ipak, odvija li se takav razgovor s djecom kao informiranje i ispitivanje ili kao manje formalni susret članova obitelji, čije potrebe i želje zaslužuju istinsko razumijevanje, kako unutar obitelji, tako i u stručnoj intervenciji posrednika.

Since 1997, there have been new regulations in Croatia prescribing the establishment of counselling centres which provide professional assistance in a variety of life crises (the Law on Social Welfare, 1997) and on the mediation procedure which is compulsory when there are children in marriage who are not of legal age (the Family Law provision, 1998).

The author is of the opinion that in order to introduce family mediation as proposed by the Council of Europe, citizens in Croatia should be offered (together with the existing models of professional assistance) new, privately organised and diverse mediation services.

Key words: family mediation, Recommendation of the Council of Europe R(98)1, Croatian family legislation on the extrajudicial resolution of family disputes.